

Caur ērkšķiem uz e-grāmatām

Pandēmija veicinājusi nelegālu satura lietošanu e-vidē, jo sabiedrībai visos līmeņos trūkst izpratnes par legālu saturu.

LINDA KUSIŅA-ŠULCE

"Kultūrziņas" sadarbībā ar Latvijas Grāmatizdevēju asociāciju (LGA) sāk rakstu ciklu, kurā rakstīsīm par digitālās izdevējdarbības situāciju Latvijā. Uzzināsīt, kur meklēt e-grāmatas, kāda ir e-grāmatu izdevēju situācija pie mums, Latvijā, un ārzemēs.

Šoreiz – pirmajā rakstā – par e-grāmatu izdevējdarbības ainu Latvijā. Vai esam gatavi digitalizācijai? Kas traucē attīstīt šo segmentu?

Pandēmijas sākumā piecājos tikai par vienu tās atnesoto pārmaiņu: tiešsaistē – gan par maksu, gan pat bezmaksas lietošanā – pēkšņi nonāca daudz kultūras produktu. Tāpat tiešsaistē katram mājās kļuva (un joprojām ir) pieejams viss Latvijas Nacionālās bibliotēkas digitālās bibliotēkas saturs. Divi pētījumi par kultūras patēriņa izmaiņām pandēmijas laikā nesuši vairākus nepatīkamus pārsteigumus: pēdējā pusotra gada laikā būtiski krities kultūras patēriņš klātienē, taču vēl būtiskāk audzis digitālo kultūras produktu patēriņš. Diemžēl arī – un īpaši – nelegālo.

Kultūras patēriņš sarūk. Vai tiešām?

"Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums", ko pēc Kultūras ministrijas pasūtījuma veica uzņēmums SKDS, grafiski parāda to, ka kultūras patēriņš klātienē 2020. gadā salīdzinājumā ar pirmskrīzes laiku sarucis pilnīgi visās sadaļās. Tomēr – kaut gan attālinātā darba laikā daudziem radās vairāk brīvā laika, pētījumā iesaistītie norādījuši, ka mazāk patēriņš arī tādus kultūras produktus, kas faktiski neprasa iziet no mājām, proti, būtiski mazāk aptaujāto nekā 2018. gadā norādījuši, ka pabeiguši lasīt grāmatu, bet vēl krasāk krities to cilvēku skaits, kuri skatījušies kultūras priekšmetus televīzijā.

Taču šis atšķirības, iespējams, iegūst lielāku skaidrību brīdī, kad pētījumā atveram sadaļu par digitālo kultūras patēriņu. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem, 2020. gadā jau 87% Latvijas mājāsaiņniecību ir bijis pastāvīgs interneta pieslēgums (2010. gadā – 65%), bet viedtālruni internetu izmantojuši 65% mājāsaiņniecību. Turklāt digitālais kultūras produktu patēriņš audzis vēl

straujāk par interneta pieslēgumu skaitu: aptaujas dati liecina, ka pēdējā gada laikā vizitējamāk pieaugusi Latvijas filmu skatīšanās tiešsaistē.

Arī grāmatas kļūst digitālas

Šķiet, pētījuma pasūtītāji nav iedomājušies šajā aptaujā iekļaut jautājumu par grāmatu lasīšanu tiešsaistē vai lejuplādējot, katrā ziņā šāda sadaļa neparādās, taču to, ka arī grāmatu patēriņš pandēmijas ietekmē būtiski mainījies, liecina cits pētījums, proti, "Gemius" īstenotais "Latvijas populārāko torrentu lejupielādes vietņu audīts un auditorijas izpēte". Tā atklājumi ir satriecoši: 2020. gada martā desmit iecienītākās filmu, seriālu, mūzikas, datorprogrammu, foto, e-grāmatu un cita satura nelegālās vietnes apmeklējuši 139 687 Latvijas interneta lietotāji salīdzinājumā ar pēdējo pirmspandēmijas mēnesi februāri, kad bija 114 382 lietotāji. Turklāt vēl daudz izteiktāks, proti, par vairāk nekā 30% ir kāpums lapu skatījumu un apmeklējumu pozīcijās, attiecīgi no sešiem miljoniem 2020. gada februārī līdz vidēji gandrīz deviņiem miljoniem mēnesī perioda astoņos mēnešos.

Pirātisma nodarītais ļaunums ir viens no būtiskākajiem šķēršļiem legālā e-grāmatu tirgus attīstībai.

Viens apmeklētājs vidēji torrentu vietnē aprīlī pavadīja vairāk nekā vienu stundu (01:03:39), kamēr februārī – tikai nedaudz vairāk kā pusstundu (00:33:42). Kas ir tās lietas, ko lejuplādē visbiežāk? Filmas no torrentiem velk 67,7% nelegālā satura lietotāju, seriālus – 43%, datorspēles – 35%, datorprogrammas – 31,7%, mūziku – 27,7%, savukārt e-grāmatas – 15,10%.

Taču šai visumā neapriecinošajai aini ir arī gaišā puse: norādītais pētījums liecina, ka kopumā aptuveni trešā daļa iedzīvotāju būtu gatavi maksāt par interneta atrodamajiem kultūras produktiem, gandrīz ceturtdaļa daļa, proti, 24%, to pēdējā gada laikā darījuši, bet septiņi procenti par tiešsaistē patērēto vai lejuplādēto saturu maksājuši trīs vai vairāk reizes. Arī biedrība "Par legālu saturu!", komentējot par to

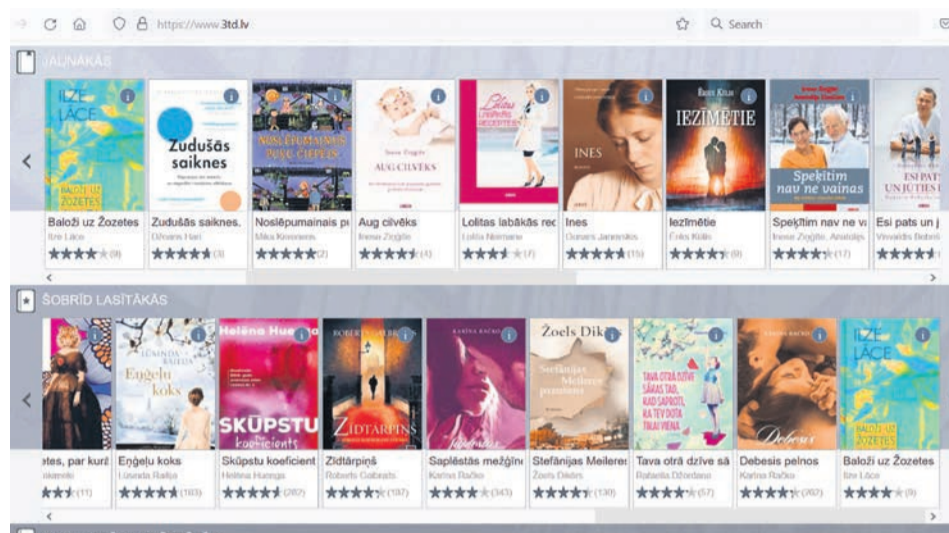
rentiem veikto pētījumu, norāda, ka tas atklāj interneta lietotāju tiesiskās kultūras apziņas pieaugumu: "Šo faktu atklāj to respondentu atbildes, kuri torrentus vairs nelieto, kā argumentu norādot, ka vairs neizjūt vajadzību pēc šāda satura, un tas nozīmē, ka šiem lietotājiem ir pietiekami pieejams legāls saturs."

Starp citu, interesants fakts tiem, kas mīl morālizēt par degradēto jauno paaudzi, – vislielākais procents no tiem, kas ir gatavi maksāt par legālu saturu internetā un to jau dara, atrodams vecumgrupā starp 25 un 30 gadiem. Turpretī skolu jaunieši gan, kā atklājusi biedrība "Par legālu saturu", gluži labi spēj atšķirt legālu saturu no nelegāla, taču viņus tas maz satrauc. No gandrīz 700 respondentu vecumā no 14 līdz 18 gadiem aptaujā "Vai pirāts ir labais vai sliktais čalis?" 66% atzinuši, ka izmanto pirātiskas saites filmu, mūzikas un spēļu iegūšanai, 33% atbildējuši, ka dara to vismaz reizi nedēļā, bet 77% teikuši, ka zina – apmeklēt pirātiskas vietnes nav droši. Tā ir diezgan būtiskā atšķirība no gados vecākiem torrentu lietotājiem, kad viņi tieši pretēji bieži apgalvo, ka neatšķir legālas vietnes no nelegālām un lielā mērā arī

neapzinās to, kādiem drošības riskiem pakļauj sevi, lietojot pirātiskas vietnes, norāda biedrības "Par legālu saturu!" vadītājs Andris Ķeniņš.

Izvēlies legālu!

Labā ziņa ir tā, ka grāmatniecības jomā Latvijā jau gandrīz trīs gadus darbojas ļoti efektīva un ērta legālo e-grāmatu lasīšanas vietne, proti, "3td" e-bibliotēka, kuru izveidojis Kultūras informācijas sistēmu centrs sadarbībā ar "TietoEVRY in Latvia" un izdevniecību "Zvaigzne ABC", kas ir pieredzējušākais e-grāmatu izdevējs Latvijā un sākotnēji bija arī vienīgais šajā vietnē pārstāvētais izdevējs. Pamazām kļūst paplašinājies, un patlaban e-bibliotēkā atrodas arī izdevniecību "Mansards", "Latvijas Mediji", "Prometejs" un "Jumava" kopā jau 490 grāmatas. Par vietnes popularitāti skaidri liecina skait-

EKRĀNUZŅĒMUMS NO 3TD.LV

Latvijā gandrīz trīs gadus darbojas efektīva un ērta legālo e-grāmatu lasīšanas vietne – "3td" e-bibliotēka.

li: 2021. gada septembra sākumā "3td.lv" reģistrējušies gandrīz 15 000 lietotāju, kopējais grāmatu izsniegums tuvojās 90 000, bet pāršķirto lapu apjoms pārsniedz 45 miljonus. Populārāko grāmatu trijniekā – Sāras Pinbro "Viņai nemanot", kas nepilnu trīs gadu laikā, kopš pieejama "3td.lv" e-grāmatu bibliotēkā, izsniegts gandrīz divus tūkstošus reizi, kā arī Karolīnas Dž. Tjūdorā romāns "Krīta vīrs" un iemīļotās latviešu rakstnieces Monikas Zīles romāns "Ar tādām neprecas", ko izvēlējušies vairāk nekā tūkstoš lasītāju.

Vietnei attīstoties, elastīgi mainījušies arī tās lietošanas nosacījumi. Piemēram, sākotnēji e-bibliotēka vienam lasītājam ļāva mēnesī aizņemt tikai septiņas grāmatas, vēlāk to skaits pieauga līdz deviņām, bet pandēmijā tika dubultots. Turklāt patlaban lasītāji drīkst vienu un to pašu grāmatu aizņemt arī otrreiz, kas agrāk nebija iespējams. Pateicoties Kultūras ministrijas finansējumam, izdevniecības un autori par katru e-grāmatas skatījumu saņem nelielu atlīdzību. Turklāt, ja vien lietotājs reģistrējies kādā no Latvijas publiskajām bibliotēkām, lietot "3td" e-bibliotēku iespējams no jebkuras pasaules vietas.

Pie Latvijas legālā satura jāpiemin arī uzņēmuma "Tilde" vietne "Letonika.lv", kur sadaļā "Lasītava" atrodams brīvi pieejams visai vērienīgs latviešu klasiku darbu (proti, to grāmatu, kurām beidzies autortiesību termiņš un kuras nonākušas publiskā lietojumā) krājums. Pamielot acis var arī pie svaigāku grāmatu vācīņiem, tomēr tās izlasīt vai noklausīties – jo "Letonika.lv" piedāvā arī audiogrāmatas – iespējams vienīgi bibliotēkās.

E-grāmatas – mazā apjomā

Grāmatas, protams, ne tuvu nav pirmajā vietā nelegālo lejupielāžu ziņā, tomēr, ņemot vērā, ka šī joma Latvijā ir vēl tikai attīstības sākumposmā, pirātisma nodarītais ļaunums ir jo lielāks. Patiesībā tas ir viens no būtiskākajiem šķēršļiem legālā e-grāmatu tirgus attīstībai.

Īsa un pagalam nereprezentatīva aptauja manu paziņu vidū liecina, ka arvien vairāk aktīvo grāmatu lasītāju lieto e-lasītājus, taču no tā neiegūst vietējie autori un izdevēji, jo lietotāji ļoti bieži saskaras ar grūtībām atrast un iegādāties legālu vietējo saturu. Tādējādi vai nu tiek pirktas ārzemju grāmatas, vai arī izmantotas nelegālas vietnes, kurās lasīt latviešu autoru grāmatas, faktiski šādā veidā apzogot gan rakstniekus, gan izdevējus.

Kā liecina Latvijas Grāmatizdevēju asociācijas izpildītājas Marikas Celmas veikta nozares pārstāvju aptauja, patlaban Latvijas izdevēji e-grāmatas izdod samērā mazā apmērā – tās sastāda tikai aptuveni trīs procentus nozares apgrozījuma.

Jomas senākais un nozīmīgākais spēlētājs ir izdevniecība "Zvaigzne ABC", kura elektroniskā formātā piedāvā visas savas izdotās grāmatas, turklāt gan "E-pub" formātā (kas piemērots, piemēram, "PocketBook" lasītājiem), gan mobi formātā, kuru "saprof" Kindle lasītājs. Turklāt "Zvaigzne ABC" izdotās grāmatas ir arī ērti un vienkārši iegādāties – grāmatu saraksts pārskatāmā formātā atrodams izdevniecības mājaslapā, ir ērti meklējams un par to vienkārši norēķināties.

E-grāmatas ir arī praktiski visiem izdevniecības "Latvijas Mediji" darbiem, taču, tā kā tā ir šajā jomā salīdzinoši jaunāks spēlētājs, potenciālam lasītājam vēl ir relatīvi sarežģīti uzņēmuma mājaslapā atrast sev nepieciešamo grāmatu (neliela norāde tiem, kas pēc šā raksta izlasīšanas ieinteresēsies par iespēju tās nopirkt – pilnīgi visas grāmatas atrodamas mājaslapas sadaļā e-izdevumi). Tāpat "Latvijas Mediju" izdotās grāmatas pagaidām vēl ir pieejamas tikai "E-pub" formātā, tādēļ nederēs "Kindle" lietotājiem.

Vēl aptuveni 80 e-grāmatas izdevusi Jāņa Rozes izdevniecība (tās un arī apgāda "Dienas Grāmata" elektroniskā formātā pieejamie darbi) atrodamas tiešsaistes grāmatnīcā, bet pārējie Latvijas apgādi šajā jomā sper tikai pašus pirmos soļus: apgādiem "Mansards", "Iztēles bibliotēka" – nedaudz vairāk par desmit, bet vēl dažiem citiem – mazāk par desmit. Taču – un tas ir pavisam interesanti! – nevienu no šīm grāmatām neatrast Latvijas Nacionālās bibliotēkas pārskatā par izdevējdarbību Latvijā. Kādēļ tā, kādi šķēršļi jāpārvar, attīstot e-grāmatu tirgu Latvijā, un kā šajā jomā veicas kaimiņiem, – nākamajā rakstā. **KZ**

■ UZZIŅA

Vietnes, kur šobrīd legāli pieejamas e-grāmatas:

- <https://www.letonika.lv/literatura/default.aspx>
- <https://www.janisroze.lv/lv/jra-e-gramatas.html>
- https://www.zvaigzne.lv/lv/gramatas/saraksts/?category_id=226104www.mansards.lv
- <https://izdevumi.latvijasmediji.lv/izdevumi/>